

БОЖХОНА СОҲАСИГА ОИД ТЕРМИНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ТАДҚИҚОТ ЛОЙИҲАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

Исакулова Н.Ж.

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Таянч сўзлар: божхона, термин, божхона иши, божхона назорати, божхона менежменти, товаршунослик, халқаро божхона ҳуқуқи, божхона юриспруденция, божхона статистикаси, ўқув лойиҳа, тадқиқот лойиҳаси.

Ключевые слова: таможня, термин, таможенная работа, таможенный контроль, таможенное управление, товароведение, международное таможенное право, таможенное правоведение, таможенная статистика, учебный проект, исследовательский проект.

Key words: customs, term, customs work, customs control, customs management, commodity science, international customs law, customs jurisprudence, customs statistics, educational project, research project.

Таълимни лойиҳалаш – бу таълим жараёнини, унинг алоҳида турлари ва йўналишларини ташкил этишга қаратилган лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш жараёнидир. Ўқув лойиҳа қуйидагиларда кўриш мумкин:

ўқув жараёнини режалаштириш ва ташкил этиш турларидан бири;

бу барча элементлар ўзаро боғланган, муайян ва барқарор яхлитликни ташкил этадиган таълим сифатини (таълим олувчилар ва ўқув фаолияти) ёки алоҳида элементларни такомиллаштириш учун бошқарув тизимини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш жараёнидир;

таълим олувчилар ва катталарнинг амалий мақсадли биргаликдаги фаолияти, бу болаларнинг атроф-муҳитдаги дунё билан ўзаро мулоқот қилишнинг ўз ҳаётий тажрибасини шакллантириш имкониятларини очади;

таълим жараёнида таълим олувчиларнинг предмет ўрнини актуаллаштириш таълим технологияси;

таълим олувчиларнинг ҳақиқий эҳтиёжлари ва қизиқишларига, болаларнинг ёш ва индивидуал хусусиятларига асосланган, таълим олувчиларнинг ўз-ўзини фаоллигини ва ўз-ўзини англашини рағбатлантирувчи усул;

таълим олувчилар ва катталар учун муҳим бўлган жиддий ўйин;
таълим жараёнини боғча деворларидан атроф-муҳитга (табиий ва ижтимоий муҳитга) олиб борадиган бир неча усуллардан бири);

таълим олувчи шахсининг ўсишини таъминловчи, бу ўсишни қайд этиш имконини берувчи, болаларни ўсиш босқичлари орқали-лойихадан лойихага олиб борувчи таълим технологияси [4].

Педагогикада лойихалар методи – бу муаммони таълим олувчилар ва ўқитувчи томонидан батафсил ишлаб чиқиш орқали дидактик мақсадга эришиш йўли бўлиб, у жуда реал, аниқ амалий натижа билан тугаши, у ёки бу тарзда белгиланган бўлиши керак. Лойиха методи – таълим олувчиларнинг мустақил фаолияти бўлиб, ўқитувчи раҳбарлигида амалга оширилади, ижодий, тадқиқот, шахсан ёки ижтимоий аҳамиятга эга бўлган муаммони ҳал қилишга ва моддий ёки интеллектуал маҳсулот шаклида муайян натижа олишга қаратилган [3].

Замонавий таълим лойихаси таълим имкониятлари, тадқиқот ва экспериментни бирлаштиради. Ўқитувчи учун ўқув лойихасининг асосий мазмуни таълим олувчининг лойиха фаолияти асосида ўзгариши (янги билим, кўникма, муносабат)дир. Талабалар учун - ўқув лойихасини мустақил бажариш. Таълим лойихалари бугунги кунда узлуксиз таълимнинг деярли барча босқичларида қўлланилади.

Тадқиқот лойихаси тадқиқот предмети ва усулларининг аниқ таърифини беради. Бу лойихалар пухта ўйланган лойиха тузилиши, белгиланган мақсадлар, лойиханинг барча иштирокчилар учун долзарблиги, ижтимоий аҳамияти, пухта ўйланган усуллар, жумладан, тажриба-синов ишлари ва натижаларни қайта ишлаш усуллари талаб этилади. Умуман олганда, бу тахминан илмий тадқиқотларга тўғри келадиган иш бўлиши мумкин; мавзуни асослаш, муаммо ва тадқиқот мақсадларини белгилаш, гипотезани илгари суриш, ахборот манбалари ва муаммони ҳал этиш йўллариини белгилаш, натижаларни лойихалаш ва муҳокама қилишни ўз ичига олади. Тадқиқот лойихалари одатда узоқ ва тез-тез талабаларнинг имтиҳон ишларини ёки рақобатбардош аудиториядан ташқари ишларни ўз ичига олади [3].

Замонавий таълим амалиётида энг кўп тарқалган лойихаларнинг хусусиятларига эътибор қаратайлик. Microsoft мутахассислари томонидан тайёрланган лойиха қўлланмасида берилган таърифга кўра, ўқув лойихаси “туғалланган ўқув мавзуси, ўқув бўлимини ўрганиш, стандарт ўқув курси ёки бир нечта курсларнинг бир қисмини шакллантиришга йўналтирилган ишнинг ташкилий шакли” деб таъкидланган. Бундай лойихалар шерик-

чилик хусусиятига эга бўлган ва лойиҳа иштирокчилари учун аҳамиятли бўлган муаммоларни ҳал этишга қаратилган талабаларнинг биргаликдаги (ўқув, тадқиқот ва ўйин) фаолияти давомида амалга оширилади. Бу фаолият умумий мақсадга ва ишлашнинг келишилган усулига эга.

Таълим лойиҳаларини амалга оширишда кўп йиллик тажрибага эга мутахассислар томонидан яратилган мактаб тизимидаги лойиҳалардан фойдаланиш бўйича кенг адабиётлар мавжуд. Бундан ташқари, бу ҳақда Интернет кидирув тизимларидан кенг маълумот олиш мумкин (Айрим сайтларнинг маълумотномалари ва манзиллари рўйхати боб охирида берилган.) Ушбу материални умумлаштиришга асосланиб, ушбу турдаги лойиҳанинг моҳияти ва ўзига хослигини белгилайдиган характерли хусусиятлар, универсал босқич ва жараёнларни аниқлаш мумкин [1].

Таълим олувчиларга тадқиқот лойиҳасини ёзишда тадқиқот лойиҳасининг аниқ тузилишига риоя қилиш малакали лойиҳалаш кўникмаларини шакллантиришда муҳим роль ўйнайди, кейинчалик ундан жиддий тадқиқот қоғозларини ёзишда фойдаланиш мумкин. Тадқиқот лойиҳаси таркиби қуйидагича:

- сарлавҳа саҳифаси;
- мундарижа;
- кириш;
- асосий қисм (боблар);
- хулоса;
- рефератлар;
- иловалар (зарур бўлса).

Талабаларнинг тадқиқот лойиҳасининг биринчи саҳифаси-титул саҳифаси бўлиб, унда ишнинг мавзуси, унинг муаллиф(лар)и ва раҳбари ҳамда ўқув-тадқиқот лойиҳаси ёзилган таълим муассасаси кўрсатилади.

Талабалар тадқиқот лойиҳасининг титул саҳифасини лойиҳалаш, шунингдек, уни ёзишда лойиҳа тузилишига риоя қилиш қоидалари белгиланган.

Сарлавҳа саҳифасида қуйидаги маълумотлар бўлиши керак:

тадқиқот лойиҳаси амалга оширилган таълим ташкилотининг тўлик номи;

тадқиқот доирасини белгилайдиган лойиҳанинг номи; номи қисқа ва аниқ тадқиқот мазмунига мос бўлиши керак;

талабанинг фамилияси, исми, отасининг исми;

гуруҳ, таълим йўналиши;

тадқиқот раҳбарининг фамилияси, бош ҳарфлари, илмий даражалари ва унвонлари;

йил ва шаҳар-саҳифанинг пастки қисмида, марказда.

Сўнгра лойиҳанинг мундарижаси тузилиб, у тадқиқот лойиҳасининг асосий элементлари: кириш, боблар, параграфлар, хулоса, маълумотномалар рўйхати, иловалардан иборатдир. Тадқиқот лойиҳасининг мазмуни жадвалидаги барча сарлавҳалар бўлимларни ишга туширувчи саҳифа рақамлари билан белгиланади. Лойиҳа жадвалидаги сарлавҳалар матндаги сарлавҳаларни айнан такрорлаши керак.

Тадқиқот лойиҳаси бобларининг сарлавҳалари тадқиқот мантиқига амал қилиши керак. Гапларнинг бадиий ва сўроқ шакллари таълим олувчиларининг алоҳида лойиҳалари боблари ва параграфлари сарлавҳалари сифатида мос келмайди.

Тадқиқот лойиҳасининг мазмуни жадвали ишнинг тузилишини дарҳол кўрсатиш учун асосий қисм олдига қўйилади.

Кириш тадқиқот лойиҳасининг барча асосий қондаларини қисқа шаклда ўз ичига олади. Кириш ўз ичига олиши керак:

тадқиқотнинг долзарблиги;

тадқиқот муаммоси;

мавзунинг таҳрири;

предмет, объект;

мақсад, гипотеза;

вазифалар;

тадқиқот усули;

амалий аҳамияти ва янгилиги;

ўрганилган адабиётларнинг қисқача таҳлили.

Тадқиқот лойиҳасининг асосий қисми 2-3 бобдан иборат бўлиши мумкин. 1-бобда, одатда, ўрганилаётган муаммо юзасидан адабий манбалардан олинган назарий материални таҳлил қилиш натижалари келтирилган бўлиб, бу ерда тадқиқот усуллари ва методлари атрофлича муҳокама қилинади.

2-3 бобда лойиҳанинг амалий босқичлари баён этилади, назарий маълумотлар шарҳланади ва ўрганилган ҳодисалардаги маълум қонуниятлар тажриба давомида очиқ берилади. Тузилишига кўра тадқиқот лойиҳасининг боби хулосалар билан яқунланади. Бобларда келтирилган лойиҳанинг асосий қисми ўз ичига:

мавзуга оид адабиётларни кўриб чиқиш ва тадқиқот йўналишини танлаш;

ахборот манбаларининг тавсифи;
 умумий тушунча ва асосий тадқиқот усуллари тақдимоти;
 назарий ва / ёки экспериментал тадқиқотларнинг мазмуни;
 тадқиқот натижаларини таҳлил қилиш ва умумлаштириш.

Тадқиқот лойиҳасининг хулосаси қўйилган вазифалар саволларига жавоб берувчи иш натижаларининг қисқача баёнидир. Хулоса матнида олинган натижалар ёки уларнинг мазмуни батафсил баён етилмаслиги керак, булар лойиҳа доирасида бажарилган ишларнинг тезисларидир.

Хулоса ёзишнинг асосий талаби шундаки, у ҳар бир боб учун хулосалар матнини такрорламаслиги керак. Хулоса қилиб айтганда, тадқиқот натижалари асосида умумлаштирилган хулосалар шакллантирилади ва тавсиялар тақлиф этилади. Мақсадга эришиш даражасини баҳолаш, гипотеза шартларини синаш натижалари ва кейинги тадқиқотлар истиқболлари кўрсатилади.

Хулосадан сўнг мурожаатлар рўйхати жойлаштирилади. Бу лойиҳа асос қилиб олинган (келтирилган, матнда қайд этилган, тадқиқот жараёнида фойдаланилган, лекин лойиҳанинг асосий матнида акс этмаган) ахборот манбалари рўйхати. Рўйхат алифбо тартибида тузилади.

1-босқич магистратура талабалари учун “Customs” мавзусида тадқиқот лойиҳаси тавсия этилади ва жадвал ишлаб чиқилади.

Customs. Use of the term Customs can be confusing. Customs (the institution) collect Customs (duties) on goods which enter the Customs territory, at Customs (the location), which is often at the border (also called Customs) with the help (in some cases), of Customs brokers. An individual or firm licensed by customs authorities can perform the functions of a broker, organizing entrance and clearance of imported goods through customs. Most often a broker represents the importer in dealings with the customs authorities facilitating the trade of merchandise for a consignee or shipper.

Customs duties are in the Customs tariff. In many countries, the Customs institution has nothing to do with the setting of tariffs – at most, they provide budget-makers with statistical data to enable simulations. Customs may also collect revenue other than tariff revenue (for example, VAT, or sales tax, or excise, or any other tax collected on imported or exported goods). Over the years, Customs has also collected domestic taxes (excise on domestic goods, VAT), and has thus expanded into the fiscal area.

The place where duty is collected is usually known as Customs (the Customs house). This was traditionally at the point of entry into the territory, and became synonymous with border crossing. However, over the years, goods were

cleared inside the territory, so Customs may operate well outside the border area. In effect, the concept of border has evolved from a geographical notion to a functional one.

What makes things more complicated is that there can be several Customs territories, i.e. places with individual customs regulations, within the sovereignty of one state or within an economic and political union. For instance, there are border checks between the Schengen Area portions of the EU customs territory and those portions in the Common Travel Area formed by the United Kingdom, Crown Dependencies, and Ireland. Breakaway provinces may have their own Customs tariffs and regimes.

Besides, some parts of the country may be excluded from the Customs territory (such as free trade zones). They are also called free ports. These are areas within which goods may be landed, handled, and re-exported freely. The purpose is to remove obstacles to trade and to permit quick turnaround of ships and planes. Only when the goods are moved to consumers within the country in which the zone is located do they become subject to tariffs and customs regulation. Free-trade zones are found around major seaports, international airports, and national frontiers.

The same Customs territory may apply to several countries. In this case states form a Customs union which is an international association organized to eliminate customs restrictions on goods exchanged between member nations and to establish a uniform tariff policy toward nonmember nations. For instance, the Russian Federation is a member of the Customs Union of Russia, Belorus and Kazakhstan. It came into effect on January 1, 2010. As a result, customs clearance of goods originating in any of these three states, along with goods that have been imported into one of these three states from other countries and released for free circulation, may be transferred between the three states without undergoing customs clearance and customs control procedures. The member states continued with economic integration and removed all customs borders between each other after July 2011.

Тадқиқот лойиҳаси вазифалари	Талабалар томонидан бажариладиган вазифалар
тадқиқотнинг долзарблиги	
тадқиқот муаммоси	
мавзунинг таҳрири	
предмет, объект	
мақсад, гипотеза	

вазифалар	
тадқиқот усули	
амалий аҳамияти ва янгилиги	
ўрганилган адабиётларнинг қисқача таҳлили	
Тадқиқот лойиҳасининг асосий қисми	1-қисмдаги терминлар
	2-қисмдаги терминлар
	3-қисмдаги терминлар
Хулоса	

Тингловчилар учун “The world customs organization” мавзусида тадқиқот лойиҳаси тавсия этилади ва жадвал ишлаб чиқилади.

The world customs organization. The World Customs Organization (WCO), established as the Customs Cooperation Council (CCC) is an independent intergovernmental body whose mission is to enhance the effectiveness and efficiency of Customs administrations.

In 1947, thirteen European countries established a Study Group to examine customs issues identified by the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT). This work led to the adoption in 1948 of the Convention establishing the Customs Co-operation Council (CCC), which was signed in Brussels. On January 26, 1953 the CCC's inaugural session took place with the participation of 17 founding members. WCO membership subsequently expanded to cover all regions of the globe.

In 1994, the organization adopted its current name, the World Customs Organization. Today, WCO members are responsible for customs controls in 179 countries representing more than 98 per cent of all international trade. As the global center of Customs expertise, the WCO is the only international organization with competence in Customs matters.

The WCO's governing body – the Council – relies on the competence and skills of a Secretariat and a range of technical and advisory committees to accomplish its mission. The Secretariat, comprising over 100 international officials, technical experts and support staff of some nationalities. The WCO Secretariat is headed by a Secretary General, who is elected by the WCO membership to a five year term. The vision statement of the WCO is “Borders divide, Customs connects”.

As a forum for dialogue and exchange of experiences between national Customs delegates, the WCO offers its Members a range of Conventions and

other international instruments, as well as technical assistance and training services provided either directly by the Secretariat, or with its participation. The Secretariat also actively supports its Members in their endeavours to modernize and build capacity within their national Customs administrations.

In order to achieve its objectives, the WCO has adopted a number of customs instruments, including but not limited to the following:

The International Convention on the Harmonized Commodity Description and Coding System used as the basis for customs tariffs and for the compilation of international trade statistics. It comprises about 5000 commodity groups, each identified by a six digit code arranged in a legal and logical structure with well-defined rules to achieve uniform classification.

The International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs procedures was originally adopted in 1974. It comprises several key governing principles: transparency and predictability of customs controls; standardization and simplification of the goods declaration and supporting documents; simplified procedures for authorized persons; maximum use of information technology; minimum necessary customs control to ensure compliance with regulations; use of risk management and audit based controls.

ATA Convention and the Convention on Temporary Admission. Both the ATA Convention and the Istanbul Convention are WCO instruments governing temporary admission of goods. The ATA system, which is integral to both Conventions, allows the free movement of goods across frontiers and their temporary admission into a customs territory with relief from duties and taxes. The goods are covered by a single document known as the ATA carnet that is secured by an international guarantee system

Besides the vital role played by the WCO in stimulating the growth of legitimate international trade, its efforts to combat fraudulent activities are also recognized internationally. By promoting the emergence of an honest, transparent and predictable Customs environment, the WCO directly contributes to the economic and social well-being of its Members.

Finally, in an international environment characterized by instability and the ever-present threat of terrorist activity, the WCO's mission to enhance the protection of society and the national territory, and to secure and facilitate international trade, takes on its full meaning.

Тадқиқот лойиҳаси вазифалари	Талабалар томонидан бажариладиган вазифалар
тадқиқотнинг долзарблиги	

тадқиқот муаммоси	
мавзунинг таҳрири	
предмет, объект	
мақсад, гипотеза	
вазифалар	
тадқиқот усули	
амалий аҳамияти ва янгилиги	
ўрганилган адабиётларнинг қисқача таҳлили	
Тадқиқот лойиҳасининг асосий қисми	1-қисмдаги терминлар
	2-қисмдаги терминлар
	3-қисмдаги терминлар
Хулоса	

Замонавий таълим лойиҳаси таълим имкониятлари, тадқиқот ва экспериментни бирлаштиради. Ўқитувчи учун ўқув лойиҳасининг асосий мазмуни таълим олувчининг лойиҳа фаолияти асосида ўзгариши (янги билим, кўникма, муносабат)дир. Талабалар учун эса ўқув лойиҳасини муштақил бажаришдир.

Адабиётлар:

1. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование: Учеб. пособие для высш. учеб. заведений. Электронный ресурс: http://pedlib.ru/Books/3/0212/3_0212-127.shtml. Дата обращения: 11.06.2020.
2. Лекция: «Типы учебных проектов». Электронный ресурс: https://studopedia.ru/10_196385_lectsiya-tipi-uchebnih-proektov.html Дата обращения: 11.06.2020.
3. Метод проектов в обучении: классификация проектов. Электронный ресурс: <https://multiurok.ru/blog/mietod-proiektov-v-obuchienii-klassifikatsiia-proiektov.html>. Дата обращения: 11.06.2020.
4. Образовательное проектирование. Электронный ресурс: https://studme.org/125485/sotsiologiya/obrazovatelnoe_proektirovanie Дата обращения: 11.06.2020.

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақолада божхона соҳасига оид терминларни ўқитишда тадқиқот лойиҳаларидан фойдаланиши таҳлил этилган. Божхона соҳасига оид терминларни ўқитишда тадқиқот лойиҳалар ишланмаси намуна сифатида ишлаб чиқилди.

РЕЗЮМЕ

В данной статье анализируется использование исследовательских проектов при преподавании терминов, связанных с таможенным делом. В качестве модели была создана разработка исследовательских проектов по преподаванию терминов, связанных с таможенной сферой.

SUMMARY

This article analyzes the use of research projects in teaching of customs related terms. The development of research projects in teaching of terms related to the customs field was developed as a model.